

ISSN 2786-7005 (Print)
ISSN 2786-7013 (Online)

Вісник Дніпровської академії неперервної освіти

Dnipro Academy of Continuing Education Herald

Серія:
Філософія. Педагогіка

Series: Philosophy. Pedagogy

2/2023

ISSN 2786-7005 (Print)
ISSN 2786-7013 (Online)

Вісник
Дніпровської
академії
неперервної
освіти

Dnipro
Academy
of Continuing
Education
Herald

Серія:
Філософія.
Педагогіка

Series:
Philosophy.
Pedagogy

2/2023

Вісник
Дніпровської академії
неперервної освіти
Серія
«Філософія. Педагогіка»
№ 2 (5) 2023 рік

Dnipro Academy
of Continuing Education
Herald
Series
«Philosophy. Pedagogy»
№ 2 (5) 2023

ISSN 2786-7005 (Print)
ISSN 2786-7013 (Online)
УДК 101:37.01

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2023-2>

ISSN 2786-7005 (Print)
ISSN 2786-7013 (Online)
UDC 101:37.01

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2023-2>

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, підприємств, організацій, установ тощо несуть автори статей.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакційної колегії.

Редакція може не поділяти думку авторів.

The authors are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, enterprises, organizations, institutions and other information.

Republications and translations are allowed only with the consent of the author and the editorial board.

The editors may not share the opinion of the authors.

**Вісник
Дніпровської академії
неперервної освіти**
Серія
«Філософія. Педагогіка»
№ 2 (5) 2023 рік

Вісник Дніпровської академії неперервної освіти
є науково-виробничим виданням

Свідоцтво про державну реєстрацію
ФП Серія КВ № 25053-14993Р від 19.11.2021
Видається з січня 2022 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових
видань України категорії «Б» у галузі «Філософія»
(галузь науки – філософські, спеціальність – 033)
згідно з наказом Міністерства освіти і науки України
від 27.04.2023 № 491 та «Педагогіка» (галузь науки –
педагогічні, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні
науки) згідно з наказом Міністерства освіти і науки
України від 20.06.2023 № 768.

Засновник:

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська
академія неперервної освіти» Дніпропетровської
обласної ради»

Схвалено Вченою радою Комунального закладу
вищої освіти «Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної ради» –
протокол № 3 від 08.12.2023

Сайт Вісника Дніпровської академії неперервної
освіти: <https://visnuk.dano.dp.ua/>

Вебсторінка «Філософія. Педагогіка»:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pp>

Адреса редакції: 49006, Україна, м. Дніпро,
вул. Володимира Антоновича, 70, каб. 204

Контактний телефон: (056) 732-48-48

Email: VISNYK@dano.dp.ua

Редакція

Головний редактор – Ольга Висоцька, д-р філос.
наук, проф.

Заступник головного редактора – В'ячеслав
Шинкаренко, канд. пед. наук, доц.

Відповідальний секретар – Іван Безена, канд.
філос. наук, доц.

Технічний редактор – Людмила Швидун

Коректор української мови – Олена Степаненко,
канд. філол. наук, доц.

Коректор англійської мови – Тетяна Богатирьова

Адміністратор сайта – Андрій Скоробогатов

Дизайнер-верстальник – Надія Антоненко

Дизайнер обкладинки – Тетяна Тухтарова

Редакційна колегія

Mojca Schlamberger Brezar, Prof. Dr. Faculty of Arts

Roman Kuhar, PhD in Sociology

Боднар Оксана, д-р пед. наук, проф.

Бойченко Наталія, д-р філос. наук, проф.

Лисоколенко Тетяна, канд. філос. наук, доц.

Майданенко Світлана, канд. пед. наук, доц.

Мотуз Тетяна, канд. пед. наук, доц.

Мурашкін Михайло, д-р філос. наук, проф.

Сагуйченко Валентина, д-р філос. наук, проф.

Сапожников Станіслав, д-р пед. наук, проф.

Степаненко Олена, канд. філол. наук, доц.

Удовиченко Лариса, д-р пед. наук, проф.

Шабанова Юлія, д-р філос. наук, проф.

Юркевич Олена, д-р філос. наук, проф.

**Dnipro Academy
of Continuing Education
Herald**
Series
«Philosophy. Pedagogy»
№ 2 (5) 2023

Dnipro Academy of Continuing Education Herald
science and production publication

Certificate of state registration
Series KV № 25053-14993R from 19.11.2021
Published since January 2022.

The journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine of category «B» in the field of «Philosophy» (branch of science - philosophical, specialty - 033) according to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 27.04.2023 № 491 and «Pedagogy» (branch of science - pedagogical, specialty - 011 Educational, pedagogical sciences) according to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 20.06.2023 № 768.

Founder:

Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council»

Approved by the Academic Council of Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council» – Protocol № 3 from 08.12.2023

Website of Dnipro Academy of Continuing Education Herald: <https://visnuk.dano.dp.ua/>

Web page «Philosophy. Pedagogy»:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pp>

Editorial office address: office 204, 70,
Volodymyr Antonovych St., Dnipro, Ukraine, 49006

Contact phone number: (056) 732-48-48

Email: VISNYK@dano.dp.ua

Editorial office

Editor in Chief – Olga Vysotska, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Deputy editor – Vyacheslav Shynkarenko, Ph.D. ped. Sciences, Assoc. Prof.

Executive Secretary – Ivan Bezena, Ph.D. philos. Sciences, Assoc. Prof.

Technical editor – Liudmyla Shvydun

Corrector Ukrainian language – Olena Stepanenko, Cand. Sc. (Philology), Assoc. Prof.

Corrector English language – Tetiana Bohatyrova

Website administrator – Andrii Skorobohatov

Layout designer – Nadiia Antonenko

Cover design – Tetiana Tukhtarova

Editorial board

Mojca Schlamberger Brezar, Prof. Dr. Faculty of Arts

Roman Kuhar, PhD in Sociology,

Bodnar Oksana, Dr. ped. Sciences, Prof.

Boychenko Natalia, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Lysokolenko Tetiana, Ph.D. philos. Sciences, Assoc. Prof.

Maydanenko Svitlana, Ph.D. ped. Sciences, Assoc. Prof.

Motuz Tatiana, Ph.D. ped. Sciences, Assoc. Prof.

Murashkin Mykhailo, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Sahuichenko Сагуйченко Valentyna, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Sapozhnykov Stanislav, Dr. ped. Sciences, Prof.

Stepanenko Olena, Cand. Sc. (Philology), Assoc. Prof.

Udovychenko Larysa, Dr. ped. Sciences, Prof.

Shabanova Julia, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Yurkevych Olena, Dr. Philos. Sciences, Prof.

Зміст

ФІЛОСОФІЯ

Філософія освіти.

Соціальна філософія та філософія історії

Дубініна Віра

Ретроспекція феномену філософії освіти на сучасному етапі розвитку

С. 7

Зінченко Наталія

Взаємозв'язок «політичної влади» та «психіатричної влади» у працях Мішеля Фуко

С. 11

Мечиков Сергій

Теоретичні передумови формування феномену постправди в світоглядному просторі метамодерну

С. 15

Палагута Вадим

Трансформація суб'єктності сучасного індивіда за умов цифровізації суспільства

С. 19

Історія філософії

Гриценко Аліна

Концептуальні передумови становлення феноменології у німецькій філософії XIX ст.

С. 24

Стрілко Дмитро, Перун Світлана

Дискусія в історії філософського пізнання

С. 28

ПЕДАГОГІКА

Педагогіка вищої школи

Гляненко Катерина

Дидактичні принципи підготовки майбутніх викладачів до застосування інноваційних технологій

С. 32

Родіна Юлія, Чехович Павло

Особливості прояву Інтернет-залежності у міжособистісній взаємодії здобувачів вищої освіти

С. 36

Соснова Мирослава

Інформаційні технології як чинник удосконалення підготовки сучасного педагога

С. 40

Тимошук Олександр

Формування компетентності з основ радіаційної безпеки бакалаврів середньої освіти: теоретико-практичний аналіз

С. 44

Педагогіка дошкільної та середньої освіти.

Професійна освіта та теорія навчання

Довгаль Сергій, Бутурліна Оксана

Вплив іммерсивних технологій на модернізацію сучасної системи освіти

С. 48

Ковба Наталія, Ковба Анастасія

Особливості застосування математичного пакету SCILAB у процесі викладання дисципліни «Вища математика»

С.53

Contents

PHILOSOPHY

Philosophy of education.

Social philosophy and philosophy of history

Dubinina Vira

Retrospective Phenomenon of Philosophy of Education at the Current Stage of Development

P. 7

Zinchenko Natalia

The Relationship Between «Political Power» and «Psychiatric Power» in the Works of Michel Foucault

P. 11

Mechykov Serhii

Theoretical Prerequisites of the Formation of the Phenomenon of Post-Truth in the Space of Metamodern Worldview

P. 15

Palahuta Vadym

Transformation of the Subjectivity of the Modern Individual in the Context of the Digitalization of Society

P. 19

History of philosophy

Gritsenko Alina

Conceptual Background for the Formation of Phenomenology in the German Philosophy of the 19th Century

P. 24

Strilko Dmytro, Perun Svitlana

Discussion in the History of Philosophical Knowledge

P. 28

PEDAGOGY

Pedagogy of higher education

Hlianenko Kateryna

Didactic Principles of Training Future Teachers for the Use of Innovative Technologies

P. 32

Rodina Yuliia, Chekhovich Pavlo

Characteristics of the Manifestation of Internet Addiction in the Interpersonal Interaction of Higher Education Students

P. 36

Sosnova Myroslava

Information Technology as a Factor for Improving the Training of Modern Teachers

P. 40

Tymoshchuk Oleksandr

Formation of Competence in the Basics of Radiation Safety for Bachelors of Secondary Education: Theoretical and Practical Analysis

P. 44

Pedagogy of preschool and secondary education.

Vocational education and learning theory

Dovhal Serhii, Buturlina Oksana

Immersive Technologies and Their Impact on the Modernization of the Modern Education System

P. 48

Kovba Nataliya, Kovba Anastasia

Features of the Application of the SCILAB Mathematical Package in the Process of Teaching the Discipline «Higher Mathematics»

P. 53

УДК 141(092)(44)

Взаємозв'язок «політичної влади» та «психіатричної влади» у працях Мішеля Фуко

THE RELATIONSHIP BETWEEN «POLITICAL POWER» AND «PSYCHIATRIC POWER» IN THE WORKS OF MICHEL FOUCAULT

ЗІНЧЕНКО Наталія – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка, 23, м. Полтава, 36000, Україна

ZINCHENKO Natalia – Ph. D. in Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University, 23, Shevchenko street, Poltava, 36000, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3247-3836>

Анотація. У статті демонструється ретроспективний аналіз проблеми становлення поняття влади у науковій діяльності французького філософа Мішеля Фуко. Трансформаційні соціально-політичні процеси епохи постмодернізму вимагають кардинального переосмислення класичних теорій та концепцій. Фуко пропонує по-новому розглядати історичні структури та соціальні явища, модернізувати їх від поверхневих пояснень та примітивних тлумачень, виявивши приховані і мало очевидні політичні механізми та їх функціонування. Проблеми ХХ сторіччя привертають увагу мислителя на глибокому переосмисленні влади та наполегливо рекомендує відмовитися від класичних канонів, щоб уникнути соціальних проблем у майбутньому. Постструктуралістська концепція влади М. Фуко доводить, що різновиди типів влади породжують не лише реальність та об'єкти пізнання, а й «ритуали» їх розуміння. Сучасники зазначають, що у працях філософа відсутній логічний процес пізнання тієї чи іншої проблеми, але саме цим він приваблює не лише науковців. Пізнавальний процес Фуко є динамічним та дискурсивним. Маючи асоціативне мислення, мислитель займався чистим пошуком, вільним від будь-якого упередженого ставлення. М. Фуко пропонує розглядати владні відносини в найширшому контексті, який включає такі владні позиції: чоловіків до жінок, батьків до дітей, психіатрів до психічно хворих, лікарів до пацієнтів, адміністрації до стилю життя людей. Але найбільш цікавим поясненням влади у філософа виступає медична влада, зокрема влада у психіатрії. М. Фуко інтерпретує владу і знання в класичній психіатрії, проблеми психіатрії ХХ століття та пояснює значення психічних захворювань з позиції пацієнта. Навчаючись у школі «Еколь Нормаль», де панувала своєрідна атмосфера, не дивлячись на свою ерудицію та організаторські здібності лідера у М. Фуко почалися психологічні розлади. Саме це спровокувало майбутнього мислителя дослідити владні відносини психіатра та хворого. Також у даній роботі досліджується філософська парадигма формування психіатрії та феномену психічного захворювання. Фуко розуміє психічні розлади як відчуження від реальності, як бажання існувати у ворожому світі. Божевілья чи то відчуження у глибокому значенні цього слова, стає основною проблемою антропології.

Ключові слова: влада, психіатрія, постструктуралізм, божевілья, психічні хвороби, соціальна медицина, владні відносини.

Summary. The article demonstrates a retrospective analysis of the problem of the formation of the concept of power in the scientific activity of the French philosopher Michel Foucault. The transformational socio-political processes of the postmodern era require a radical rethinking of classical theories and concepts. Foucault proposes to look at historical structures and social phenomena in a new way, to modernize them away from superficial explanations and primitive interpretations revealing hidden and less obvious political mechanisms and their functioning. The problems of the 20th century draw the thinker's attention to a deep rethinking of power and strongly recommends abandoning classical canons in order to avoid social problems in the future. M. Foucault's post-structuralist concept of power proves that the variety of types of power generates not only reality and objects of knowledge, but also the «rituals» of their understanding. Contemporaries point out that the philosopher's writings lack a logical process of understanding a problem, but this is why he attracts not only scientists. Foucault's cognitive process is dynamic and discursive. Having associative thinking, the thinker engaged in a pure search, free from any biased attitude. M. Foucault suggests considering power relations in the broadest context, which includes the following power positions: men to women, parents to children, psychiatrists to mentally ill patients, doctors to patients, and authorities to people's lifestyles. However, the philosopher's most interesting explanation of power is medical power, particularly power in psychiatry. M. Foucault interprets power and knowledge in classical psychiatry, the problems of psychiatry of the 20th century and explains the meaning of mental illnesses from the patient's point of view. While studying at the «Ecole Normale» school, where a unique atmosphere reigned, despite his erudition and organizational skills as a leader, M. Foucault began to experience psychological disorders. This is what provoked the future thinker to investigate the power relations between the psychiatrist and the patient. This paper also examines the philosophical paradigm of the formation of psychiatry and the phenomenon of mental illness. Foucault understands mental disorders as alienation from reality, as a desire to exist in a hostile world. Madness, or alienation in the deep sense of the word, becomes the main problem of anthropology.

Key words: power, psychiatry, poststructuralism, madness, mental illness, social medicine, power relations.

Вступ. Соціокультурні трансформації сучасного суспільства зумовили істотні зміни в розумінні людського буття, що викликало потребу постійного пошуку нових ідей та підходів до переосмислення методологічних парадигм у філософському дискурсі. Французький філософ, історик, соціолог, видатний представник сучасного французького структуралізму Мішель Фуко є інтелектуальною постаттю європейського і світового рівня. Його активна діяльність припадає на 50–60-ті роки ХХ ст. та є авторитетною не лише для прихильників постмодернізму. Фуко намагається пояснити світовій спільноті проблеми поняття «влади». Його концепція влади пропагує залишити в минулому класичне розуміння механізмів та функцій даного визначення. Виклики ХХ ст. вимагають не лише переосмислення традиційних систем та механізмів, а кардинально змінити відношення до соціальних інститутів. Фуко наголошує, що влада існує та роз-

вивається в дуєті з медициною, за приклад він бере психіатрію та психологію. Соціально-політичні зміни, мислитель пояснює через призму історичних процесів та епох. Він стверджує, що історія позбавлена цілісності, тому невирішені проблеми передаються у спадок наступному поколінню, але вже в іншій окрасі.

Аналіз останніх досліджень. Тлумачення поняття влади є багатовекторним, різносторонніми суспільним явищами. Поясненням такої плюралістичності сприяє існування множинності концепцій влади, основними з яких є теологічна, реляціоністська, системна, біхевіористська та психологічна. За основу теоретико-методологічної бази наукової статті є різного роду дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів: Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, Д. Ерібона, В. Візгина, М. Рикліна, Н. Автономової, В. Ляха та безпосередньо роботи французького історика-філософа Мішеля Фуко.

Метою дослідження є аналіз причин та умов зміни розуміння категорії влада у основних працях французького філософа Мішеля Фуко, взаємозв'язок соціальних інституцій під впливом політичних процесів у контексті філософського дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Мішель Фуко знаменитий французький філософ-історик другої половини ХХ ст. Відомий завдяки своїм критичним дослідженням соціальних інституцій, медицини, політики, а також завдяки своїм роботам з історії сексуальності. Цікавим фактом у його творчості є те, що розпочинав кар'єру як представник ідей структуралізму, але з часом у зв'язку зі зміною геополітичних векторів став пропагувати соціально-політичні проблеми за принципами постмодернізму.

У ранніх роботах М. Фуко поряд з проблемами влади, прослідковується надзвичайно велика увага питанням соціальної медицини, особливо психіатрії, історії медицини та її вплив на суспільство. Прикладом слугують перші його праці «Історія божевілля», «Психічні захворювання та особистість». Філософи – сучасники виділяють три етапи творчості Мішеля Фуко: 1) «археологія знання» (60-ті рр. ХХ ст.), 2) «генеологія влади – знання» (70-ті рр. ХХ ст.), 3) «естетика існування» (80-ті рр. ХХ ст.). Авторитетні роботи такі як «Народження клініки: Археологія лікарського погляду» (1963 р.), «Наглядати і карати» (1975 р.), «Археологія знання» (1969 р.) та 4-томна праця «Історія сексуальності» (1976–1984 рр.).

Зацікавленість до проблем соціальних інституцій була логічною, оскільки під час навчання в одному з найкращих вишів Франції – «Еколь Нормаль», «Вища нормальна школа», «Еколь Нормаль» подарував французькому суспільству велику кількість відомих філософів, у зв'язку з цим у закладі панувала своєрідна атмосфера. Постійне суперництво та прагнення до самореалізації спровокували у М. Фуко глибоку депресію та психологічні розлади. Відвідини одного з найкращих психіатрів на той час мотивували М. Фуко до глибокого дослідження проблем медицини та психіатрії зокрема. Філософ розглядає проблеми та їх вирішення зі сторони пацієнта та звичайного пересічного громадянина, який зіткнувся з класично існуючими методами лікування.

Історія медицини доводить, що класична психіатрія сформувалася у ХІХ ст., а от розуміння що таке психічні захворювання не мало чіткого розуміння і час від часу змінювалося. Філософ ототожнює такий процес із соціально-політичними змінами, особливо коли він проаналізував політичну систему СРСР та діяльність ГУЛАГ.

Кардинальні зміни його світогляду бачимо у фундаментальному дослідженні «Історія божевілля в класичну епоху». М. Фуко відходить від класичної шаблонності і говорить, що психіатрія не що інше як зручний інструмент влади для вирішення проблем з інакомислячими. У результаті об'єднання влади і медицини, особливо психіатрії, величезна когорта мислячих людей стали жертвами. У зв'язку з цим французький філософ пропонує розглядати божевілля як одну з центральних проблем суспільства, а не лише психіатрії. Фуко розуміє психічні розлади як відчуження від реальності, як бажання існувати у ворожому світі. З такої позиції божевілля перетворюється з місця ізоляції, покликаною вберегти «нормальне суспільство» від соціально небезпечних суб'єктів, на «притулок для тих, хто не може більше жити в нелюдському середовищі» [6, с. 8], а божевілля чи то відчуження у глибокому значенні цього слова, стає основною проблемою антропології. Саме тому слід більш відповідально аналізувати та досліджувати проблеми сучасної психіатрії та медичні установи.

Фуко у своїй праці «Історія божевілля» демонструє послідовну зміну відношення до «ненормального», «нерозумного»

у різні історичні епохи. Наприклад, у ХVII–ХVIII ст. не існувало ніяких відмінностей між божевіллям та іншими формами девіантної поведінки. У суспільстві була відсутня необхідність вирішувати проблеми вище зазначеного характеру та з'ясувати причини їх виникнення. Ситуація істотно змінилася у ХІХ ст., саме в цей час божевілля десакралізується, його сприймають, як хворобу чи то моральну ваду. М. Фуко дотримується тієї позиції, що божевілля – це відхилення від нормальної поведінки, певне «соціальне дно», однак ця «прихована» частина завжди присутня в будь-якій особистості, інше питання в тому, що для її прояву потрібні безсумнівні зовнішні та внутрішні обставини. Фуко свідомо наголошує на вагомому значенні юридичного досвіду аналізу божевілля. Характерно, що перша класифікація рівнів божевілля з'явилася саме у юриспруденції. Це можна пояснити тим, що людина має розум, саме це її наділяє певними правами та обов'язками. Божевільний, розумом не володіє, змінює статус на нерозумного, позбавляючись прав, і власне, може бути ізольованим і змушений підкорятися певним правилам розпорядку. Тотальному аналізу і контролю піддається не лише тіло, а й душа, внутрішній світ ізолювано. Таким чином, Фуко в роботі «Історія божевілля» доказово демонструє, що до ХІХ ст. божевілля не вважалося хворобою. Цікаво, що для суспільства доби Відродження психічних захворювань взагалі не існувало, а «перманентне уявлення психіатрією наступних один за одним власних перемог над душевними хворобами зовсім не скасовує, – вважає Фуко, – те, що сама психіатрія є розумним дискурсом про божевілля. Тобто вона сама результат того поділу, про кінцевий результат якого їй самій нічого не відомо» [1, с. 37]. Наука в прямому сенсі змушена була взяти на себе дослідження божевілля, результатом чого стало зміна підходу у його розумінні. Сучасна медицина визнає, аналізує психіатричні захворювання та розробляє механізми їх подолання. Мислитель акцентує увагу, що генезис психіатричних вчень в епоху Нового часу розвивається в рамках відповідно до раціонально-гуманістичних ідеалів. Наукове розуміння психічного захворювання в багатьох відношеннях контрастує з підходами минулих століть. Фуко робить висновок, що психіатрія не лише розробила методи та способи лікування, а й створювала проблему психічного захворювання.

Питання психіатрії у працях М. Фуко поєднується з питаннями моралі та духовної трансформації. Мислитель, підтримуючи ідеї Ф. Ніцше, стверджував, що мораль історична, прямо – пропорційно залежить від розвитку епохи та тимчасового контексту. Серед постійних трансформаційних процесів, на думку Фуко, важливе значення відіграє досвід психічної хвороби, що впливає на сприйняття психічних розладів, методи їх лікування та відношення до божевільних у суспільстві. Мислитель стверджує, що психіатрія, незважаючи на домінуючу науковості, базується на принципі провини особистості. Людина в психіатрії, як у науці складається з двох частин: «нормальної» і «божевільної». Звідси постає питання гріха, формується уявлення про «дурну та брудну» сутність не лише безумця, а й людини апорію.

Безперечно божевілля – це відхилення від нормальної поведінки, однак, на думку філософа, ця «прихована» частина завжди присутня в будь-якій особистості, інше питання, чому і що провокує на прояв, зовнішні чи внутрішні обставини. Тобто ми бачимо, що для М. Фуко тема ірраціонального в людині та соціальних відносинах, що перебувають за межею традиційного розуміння є однією з ключових проблем ХХ сторіччя. Він паралельно працює над проблемою влади, її механізмами, структурними елементами, ознаками. У 1973 році М. Фуко розпочинає читати лекції «Психіатрична

влада» у Коледж де Франс. Минуло близько 10 років з часу публікації «Історія божевілля», за ці роки мислитель суттєво змінив свою методологію аналізу суспільства та його минулого. Центральним об'єктом генеологічного методу постає влада, влада в усіх її проявах. На першій своїй лекції М. Фуко чітко підкреслює, що його уявлення про психіатричне божевілля змінилося. В «Історії божевілля» філософ аналізує еволюцію уявлення про божевілля: як в ту чи іншу історичну епоху оцінювали душевні хвороби, про можливість і необхідність лікувати недуги даного характеру та способи ізоляції. Цікавим залишається той факт, що багатогранність моделей сприйняття проблем психіатрії мала структуру, яка дозволила вписати знання у культурний контекст і тим самим позбавити це знання претензії на поза контекстуальну істинність. Але водночас пост-структуралістський підхід локалізував критику в деяких формах мислення, він створював ригідні структури, які дозволяли уникати дискретного (не суцільного) опису. На погляд М. Фуко, для вирішення проблем в медицині та суспільстві, потрібно було знайти саме те, що породжувало різні дискурси. Саме поняття влади стало основою курсу лекцій в 1973 р. Але зрозуміти механізми влади, як зазначає М. Фуко, можливо лише через аналіз конкретизованих структур, тих структур в яких влада себе чітко проявляє. Саме тому особливий інтерес у французького філософа виникає до медичного закладу, в'язниці, школи.

У лекційному курсі «Психіатрична влада» Фуко не зосереджує свою увагу лише на божевіллі та владі. На його думку, потрібно зосередитися не на хворобі, а на її оточенні: благоустрій медичної установи, обов'язки лікарів – психіатрів, юридичну складову, неврологію. Саме через аналіз цих інституцій М. Фуко намагається виявити можливості та здібності влади, її вплив. В даному контексті Фуко намагається відійти від класичного розуміння поняття влади, оскільки в ХХ столітті працювали зовсім інші соціально – політичні механізми. Відповідно до концепції влади М. Фуко, влада десуб'єктуює, влада зазначеного характеру не призначається людиною, вона розглядається як відносини. Однією з її властивостей є трансверсальність, тобто вона здатна на гнучкі процеси – припинення, координацію, впровадження у будь-які соціальні структури, інститути у супроводі постійної напруги та конфлікту, при цьому породжувати супротив та збільшувати чи зменшувати кількість невизначених і нестійких сил. Таким чином, лекції французького філософа Мішеля Фуко в Коледж де Франс розпочинається з теми ментальної медицини, саме тією темою, якою закінчив «Історію божевілля». Але, як зазначалося, методологія його аналізу дещо змінилася: на першому місці розглядається влада, а не інститут та система ідей. І ми бачимо, що філософ формує у своїх працях ще одну проблематику – влада та владні відносини. Фуко розглядає не лише ставлення до людей з психічними відхиленнями та народження клініки як соціального інституту, а вивчає формування однієї з найважливіших технологій соціального панування – дисциплінарної влади. На думку філософа, такий тип владних відносин характеризується тотальним контролем, а також владу над живим, як біологічним видом. Панування даного характеру створюється і поширюється повільно і непомітно, поглинаючи всі сфери суспільного життя. У суспільстві поступово створюються робітничі будинки для жебраків, коледжі, казарми, мануфактури, тобто організації, що поділяють людей в залежності їх можливостей. Багатогранність організації об'єднує кілька важливих принципів: абсолютний контроль простору, єдиний і суворий режим, а також «відділення» або навіть ізоляція від суспільного життя.

Психіатричний медичний заклад є одиничною установою, де народжується та розвивається одна з найтотальніших

форм влади – влада над тілом: «...суттю всякої влади є точка її застосування, тобто завжди в кінцевому рахунку тіло. Будь-яка влада – фізична, і між тілом і політичною владою є пряма спорідненість» [1, с. 16]. Як приклад, М. Фуко представляє методику лікування душевно хворих лікарем – психіатром Ф. Пінеля, він знімає з хворих кайдани. На перший погляд – це означало кінець насилля над тілом, але Фуко стверджував, що це був перехідний момент до більш витончених способів керування та маніпуляції. Французький мислитель захоплюється, як на його погляд, унікальним випадком – лікування англійського короля Георга III. Не дивлячись на своє шляхетне походження, хворий Георг III був нарівні з іншими пацієнтами та ізолюваний від суспільства. Перебуваючи в камері, король міг розраховувати на лояльне поводження з ним лише в тому випадку, якщо не проявлялися симптоми свого божевілля. У лікарні Бісерті перед пацієнтом завжди поставала альтернатива: поводитися, як наказує лікар і в цьому випадку мати відносну свободу, або перебуваючи в полоні у своїй манії та бути ізолюваним (на думку Фуко, пацієнт здатний контролювати процес). Саме приклад з королем Георгом III для Фуко має символічне значення: влада-панування, якою володіє король виявляється поваленою дисциплінарною владою. Але ж дана ситуація насправді відтворюється не лише з владною особою, дана ситуація характерна для цілої епохи: «Влада панування змінюється, так би мовити владою – дисциплінарною, дія якої полягає зовсім не в утвердженні влади окремої людини, не в концентрації влади у видимому і має ім'я індивід, але, навпаки, у дії нею самою, на тіло та особистість» [1, с. 37]. На думку М. Фуко, дисциплінарна влада «невибаглива, невиразна; вона функціонує «за допомогою мережі і набуває видимості виключно в смиренності та покійності тих, на кого вона безумовно діє» [1, с. 37].

Фуко зазначає, що важливим моментом для психіатрії постає питання домінанту реальності над істиною. Щоб звільнитися від стін медичного закладу пацієнт змушений погоджуватися на реальність, яку нав'язує лікар-психіатр. Для досягнення цієї мети навмисне створюється ситуація, в якій хворий не має вибору і змушений визнати свою помилку. Такий процес М. Фуко називає «диспозитивом істини», але зауважує, що сама істина в даному виді лікування відіграє другорядну роль. Оскільки, на думку мислителя, незмінний фактаж подібної істини неважливий, необхідно інше визнання. У спілкуванні з пацієнтом, для лікаря – психіатра важлива неабстрактна істина, а обмежена, лише та що стосується біографії пацієнта. Така істина є структурованою, саме даний факт засвідчує нав'язну реальність. М. Фуко вважає, що даний аспект сприяє формуванню поняття «диспозитиву лікування». Зміст даного визначення, на думку М. Фуко, пояснюється як влада в дії, чи то будь-яка влада під час диспозитиву. Ми вже зазначили епістемологічне значення влади Мішеля, відповідно до якого влада належить не тому чи іншому суб'єкту, а самому їхньому розташуванню. Тому диспозитив – це та диспозиція, яка забезпечує утворення влади, спрямованої на постійне відтворення самої диспозиції. Відповідно, «диспозитив лікування» – це те лікування, яке безперервно створює умови для реалізації. За теорією французького філософа лікування функціонує не лише на рівні тіла, ліків і процедур, ключовим є рівні технологій влади, яка легітимуює себе через гру тіла, ліків, процедур. У таких умовах хворого примушують до невизначеної реальності, називаючи такий процес одужанням.

Аналізуючи історичні події ХІХ ст. М. Фуко робить висновки, що психіатрія перестає бути наукою про патології поведінки індивіда. Основним завданням психіатрії постає опис

синдромів і М. Фуко демонструє поділ між симптомами та синдромами відповідно до функціонального значення у медичній науці. Симптом не має власного значення за межами контексту хвороби. Синдром, у свою чергу, є комплексним проявом захворювання. М. Фуко робить припущення, що синдром маючи автономію, котрої не має симптом, представляє собою лише знак. Тобто синдром є проявом неадекватності. Не обов'язково з'ясувати, яка хвороба знаходиться за синдромом – виявлення синдрому є гарантією того, що перед нами хвора людина з девіантною поведінкою. Свідченням визнання синдромологічного підходу є розробка фобій і маній у другій половині XIX ст.: агорафобія, клаустрофобія, піроманія, клептоманія, ексгібіціонізм тощо.

Наступним завданням оновленої психіатрії постає питання мови хворого. Увага до маячні пацієнта не використовується за дія ігор з істиною – його мова потрібна для діагностування виду хвороби, оскільки будь-яка форма марення може бути пояснена тим чи іншим інстинктом. На думку М. Фуко, союз ефектів марення з дією інстинктів є успішною запорукою побудови справжньої ментальної медицини [1, с. 370].

Акцентує свою увагу М. Фуко на понятті стан здоров'я, саме завдяки йому відбулося формування патології душевного хворого. Всім відомо, що хвороба має структурну модель: етіологія, патологія, семіологія і т.д. Використовуючи цю модель, працювати з душевнохворими складно: якоїсь ланки завжди не вистачає. Стан здоров'я є поняттям, яке дозволяє науково патологізувати індивіда, воно більш гнучке, оскільки поєднувати психічне та органічне, знаходити причинний зв'язок між минулим станом та майбутнім.

Психіатричне знання знаходило своє обґрунтування в нозології та етіології. Класифікатор хвороб та пошук їх органічних корелятивів, виступали як цілі досліджень психіатрів, а сама психіатрична практика була побудована так, щоб цілі завжди залишалися на рівні референтів. «Вони виступали не більше ніж гарантими істинності психіатричної практики, яка бажала, щоб істина дана їй раз і назавжди більше не піддавалася сумніву» [1, с. 159].

У тоталітарних режимах XX ст. поєднання влади та значення, зловживання психіатрії стають очевидними. Але слід зазначити, що навіть після падіння диктатури проблема даного характеру не вирішується, а навпаки: прагнення влади контролювати процес знання активізується. Наприкінці XX ст. прослідковується популяризація юридичного та психіатричного знання. Психіатри отримали право здобувати юридичну освіту, що давало їм право вирішувати кого ізолювати, а кого лікувати проти волі.

М. Фуко акцентував увагу, що у «демократичному», західному суспільстві все менше залишається свободи індивіда, під виглядом прав, турботи про наше здоров'я та безпеку, нас змушують підлаштовуватися в рамки, ставати частиною системи, яка ґрунтуючись на ідеалах гуманізму, найжорстокішим чином розправляється з усім, що не влаштовує та не відповідає принципам діючої системи.

Французький філософ наголошує, що проблема психічного захворювання виникла відносно недавно. Незважаючи на явні негативні моменти у психіатрії, не слід підходити до проблеми однозначно, як це, наприклад, пропонують антипсихіатри (відкидають існування психічного захворювання). На думку М. Фуко, варто прийняти ідеї постструктуралістів, зокрема, про те, що захворювання пов'язане з історичним моментом та соціальним середовищем може мати позитивний момент. Повинен існувати контроль суспільства, що не дозволяє владі поєднуватися із знанням, також потрібно змінити етику відносин між психіатром та хворим. Також необхідний перегляд системи медичних закладів з її жорстким контролем, структурою та методами пригнічення особистості.

Висновки. Таким чином, французький філософ Мішель Фуко своїми працями демонструє кардинальні зміни у світі, які ніхто не бажав сприймати в вочевидь; він стверджує, що «влада не зло, а метод яким потрібно вміти володіти» [4, с. 24]. Тобто «технологія влади полягає у розмитому інструментуванні, оскільки її не можна локалізувати ні в державному апараті, ні в будь-якому типі інституції» [1, с. 48]. М. Фуко зазначає, що «певною мірою йдеться про мікрофізику влади, до якої вдаються апарати та інституції, але царина її чинності міститься десь між їхнім величним функціонуванням і самим людським тілом з притаманними йому матеріальністю та силами» [4, с. 36]. Питання психіатрії у працях М. Фуко поєднується з питаннями моралі та духовної трансформації. Мислитель, підтримуючи ідеї Ф. Ніцше, стверджував, що мораль історична, прямо-пропорційно залежить від розвитку епохи та тимчасового контексту. Серед постійних трансформаційних процесів, на думку Фуко, важливе значення відіграє досвід психічної хвороби, що впливає на сприйняття психічних розладів, методи їх лікування та відношення до божевілляних у суспільстві. Значимість М. Фуко полягає не так у «новому» погляді на різноманітні суспільні процеси, як у створенні «нової» площини для продовження його філософських досліджень, осмислення «нових» сфер філософського та наукового пошуку. Слід зазначити, що французький мислитель пропагує не зупинятися на досягнутих цілях, а його ідеї не повинні стати останньою інстанцією.

Список використаних джерел

1. Зінченко Н. О. Теорія симулякрів Ж. Бодрийяра: історико-філософський аспект: дис. канд. філос. наук: 09.00.05. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 146 с.
2. Фуко М. Наглядати та карати. Київ: Основи, 1998. 416 с.
3. Шкіль Л. Л. Владні стосунки і дискурс сексуальності. *Грани*. 2013. № 9. С. 46–50.
4. Michel Foucault. Le pouvoir psychiatrique. Cours au College de France, 1973–1974. Francas, 2003 octobre 21. 416 p.
5. Foucault M. Politics. Philosophy. Culture Edited by Lawrence D. Kritzman. New York: Routledge, 1988. 168 p.

References

1. Zinchenko N. O. (2010). *Teoriia symuliakriv Zh. Bodriiara: istoryko-filosofskiy aspekt* [J. Baudrillard's theory of simulacra: historical and philosophical aspect] dys. kand. filos. nauk: 09.00.05. Kyiv [in Ukrainian].
2. Fuko M. (1998). *Nahliadaty ta karaty* [The supervise and punish]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
3. Shkil L. L. (2013). Vladni stosunki i dyskurs seksualnosti [The power relations and the discourse of sexuality]. *Hrani – Faces*, 9, 46–50 [in Ukrainian].
4. Michel Foucault (2003). *Le pouvoir psychiatrique*. Cours au College de France, 1973–1974. Francas, 416 p.
5. Foucault M. (1988). *Politics. Philosophy. Culture* Edited by Lawrence D. Kritzman. New York: Routledge, 168 p.